

AZƏRBAYCANDA DAXİLİ TURİZMİN MÜASİR VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Ə.Q. Məmmədli

Azərbaycan Universiteti, Ceyhun Hacıbəyli, 71, Bakı, Azərbaycan

e-mail: aly.mammadly@student.au.edu.az

Xülasə. Son dövrlərdə Azərbaycanda daxili turizmin inkişafı iqtisadi və sosial sahədə mühüm rol oynamışdır. Dövlətin bu sahəyə göstərdiyi dəstək, infrastrukturun yenilənməsi və regionların turizm potensialının gücləndirilməsi daxili turizmin inkişafına dinamik şərait yaratdı. Məqalədə ölkə turizm fəaliyyətlərinin hazırkı vəziyyəti təhlil edilmiş, əsas turizm marşrutları, xidmət keyfiyyəti, mövsümlilik problemi və turistlərin davranış modelləri araşdırılmışdır. Təhlilin nəticələri göstərir ki, daxili turizm bazarında sürətlə dəyişiklik strategiyası olsa da, hələ də qiymət siyasəti, xidmət səviyyəsi və reklam fəaliyyətinin təkmilləşməyə ehtiyacı vardır.

Açar sözlər: Daxili turizm, turizm infrastrukturunu, turizm siyasəti, sosial-iqtisadi inkişaf, turizm xidmətləri, turizm marşrutları, turizm strategiyası.

Giriş

Müasir turizm sektoru dünya iqtisadiyyatının dinamik inkişaf edən sahələrdən biri kimi çıxış edir. Bu sahə yalnız beynəlxalq turist axınları ilə deyil, həm də daxili turizmin inkişafı ilə nəticələnən iqtisadi, sosial və mədəni layihələrə töhfə verir. Azərbaycanda daxili turizmin inkişaf etdirilməsi iqtisadiyyatın prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Bu, həm regionların iqtisadi potensialının gücləndirilməsi, həm də əhəlinin istirahəti və asudə vaxtının təşkili üzrə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycanın zəngin təbii resursları, iqtisadi potensialı, tarixi-mədəni irsi və etnik-mədəni müxtəlifliyi daxili turizmin inkişafı üçün potensial zəmindir. Lakin mövcud imkanlara baxmayaraq, bu güclər hələ də tam istifadə edilmir. Turizm infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, xidmət keyfiyyətindəki fərqliliklər, mövsümlilik və informasiya resursları kimi daxili amillərin inkişafı sürətini məhdudlaşdıran əsas turizm faktorları aparılır [8]. Bu işdə Azərbaycanda daxili turizmin müasir vəziyyətinə hərtərəfli baxılır, inkişaf dinamikası əsasında qarşıda duran əsas çağırışlar müəyyən edilir. Eyni zamanda, sahənin inkişafını təmin etmək üçün təkliflər irəli sürülür.

Azərbaycanda daxili turizmin inkişafı sosial-iqtisadi siyasətində mühüm yer tutur. 2011–2023-cü illərdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafı, regional turizmin inkişafı müşahidə olunur. Dövlət Turizm Agentliyi və Azərbaycan Turizm Bürosunun layihələri, “Öz ölkəni kəşf et” kimi kampaniyaları daxili turistlərin sayının artmasına təsir göstərir. Bu təşəbbüslər yerli əhəlinin iqtisadi potensialını əldə etmək üçün imkan yaratdı, regionlarda yeni iş yerlərinin yaradılmasına və əhəlinin rifah səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb oldu.

Daxili turizmin inkişafında əsas lokomotiv qüvvə kimi Qəbələ, Şəki, Quba, Qusar, Lənkəran, Naftalan və digər turizm potensialı yüksək olan bölgələr çıxış edir [4]. Bu regionlarda mehmanxana və digər turizm obyektlərinin sayının artması, yol-nəqliyyat infrastrukturunun yaxşılaşdırılması və xidmət sahəsində yüksək kadr potensialının artırılması turizmin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsinə səbəb olur. Bununla belə, bəzi ucqar ərazilərdə hələ də infrastruktur yaratmaq, informasiya və ya zəifliyi kimi inkişaf edir.

Bundan əlavə, daxili turizmin inkişafında qiymət siyasəti və xidmət keyfiyyəti xüsusi rol oynayır. Bəzi insanlar xarici ölkələrə səyahəti daha sərfəli hesab edir, bu yerli daxili turizm bazarının dövriliyəsini azaldır. Bu baxımdan, xidmətlərin əlçatan və rəşional təşkili, qiymətlərin optimallaşdırılması və dəqiqləşdirilməsinin vacib məsələ kimi çıxış edir. Rəqəmsallaşmanın və internet texnologiyalarının sürətli inkişafı turizm sektorunda yeni imkanlar yaradır [1]. Onlayn bron sistemləri, rəqəmsal xəritələr, mobil tətbiqlər və sosial media platformaları daxili turizmin imkanlarında effektiv vasitəyə çevrildi. Bu alətlər həm turizm məhsullarının tanıtılması, həm də turistlərin ehtiyaclarının qarşılanması daha çevik şəkildə həyata keçirilir.

Eko-turizm, kənd turizmi, sağlamlıq və dağlıq turizm kimi alternativ turizm də daxili turizmin diversifikasiyası üçün perspektivli istiqamətlər hesab olunur. Bu potensial yüksək olsa da, onların sistemli inkişafı üçün təlim-tədris, marketinq və idarəetmə sahəsində əlavə layihələrə ehtiyac duyulur. Struktur araşdırmaları göstərir ki, Azərbaycanda daxili turizmin inkişafı üçün geniş potensial mövcuddur. Ölkənin təbii təbii resursları, tarixi və mədəni irsi, müxtəlif coğrafi zonalara malik olması daxili turizmin inkişafını stimullaşdıran əsas üstünlüklərdəndir. Lakin bu potensialın tam reallaşdırılması üçün bəzi mühüm problemlərin aradan qaldırılması mümkündür. Xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, obyektlərə imkanların yaxşılaşdırılması, regional infrastrukturun inkişafı və turizm məhsullarının əlçatan turizmi bu potensial prioritet istiqamətlər kimi daha çox göstərilməsi.

Daxili turizmin inkişafı üçün həm dövlətin, həm də özəl sektorun fəaliyyətinin aparılması vacibdir. Turizm sahəsində çalışan işçilərin yüksək səviyyəli yüksəlişi, innovativ texnologiyalardan və yerli icmaların bu prosesə istifadə edilməsi uzunmüddətli uğurlu inkişafın əsasını təşkil edə bilər [11]. Eyni zamanda, təhsil və maarifləndirmə işlərinin gücləndirilməsi, gənclər arasında daxili turizmə marağın artması gələcək nəsillərdə milli irsə bağlılığın formalaşmasına səbəb ola bilər.

Azərbaycanda daxili turizmin inkişafı yalnız iqtisadi deyil, həm də sosial və maddi baxımdan böyük zərərə səbəb olur. Bu kompleks kompleks yanaşma, strategiya planlaması və effektiv idarəetmə mexanizmləri tətbiq olunduğu, daxili turizmin dayanıqlı inkişafında mühüm rol oynaya bilər.

Cədvəl 1. Azərbaycan regionları üzrə daxili turizm potensialı və əsas göstəricilər

Region	Turizm növü	Əsas turizm obyektləri	İnfrastruktur səviyyəsi	Mövsümlilik dərəcəsi	Yerli turist axını (təxmini)
Qəbələ	Dağ, ailə turizmi	Tufandağ, Nohur gölü, meşələr	yüksək	Orta	yüksək
Şəki	Mədəni, tarixi	Şəki Xan Sarayı, Karvansaray	Orta	Aşağı	Orta
Quba-Qusar	Dağ, qış turizmi	Şahdağ, Qırmızı Qəsəbə	yüksək	yüksək	yüksək
Lənkəran	Sağlamlıq, təbiət	İstisu, Hirkan Milli Parkı	Orta	Aşağı	Orta
Naftalan	Sağlamlıq turizmi	Naftalan sanatoriyları	yüksək	Aşağı	Sabit
Naxçıvan	Tarixi, dini, sağlamlığı	Əshabi-Kəhf, Duzdağ, Əlincə qalası	Orta	Orta	Aşağı

Mənbə: Dövlət Turizm Agentliyi. (2023). Azərbaycan Respublikasında turizm sənayesinin inkişafı ilə bağlı illik hesabat <https://tourism.gov.az>

Cədvəldən göründüyü kimi, Azərbaycanın müxtəlif regionları fərqli turizm potensialına və ixtisaslaşmaya malikdir. Qəbələ, Quba və Qusar rayonları dağ turizmi və istirahət imkanları ilə seçilir və bu sahədə infrastrukturun yüksək səviyyədə olması daxili turistlərin cəlb edilməsində mühüm rol oynayır. Şəki və Naxçıvan daha çox tarixi və mədəni irs obyektləri ilə tanınır və fəaliyyətləri ilin bütün fəsillərində turizmin sabitliyini yaradır. Naftalan şəhəri unikal sağlamlıq turizmi imkanları ilə turistlər və əsas müalicəvi məqsədləri qəbul edir. Lənkəran bölgəsi həm iqlim, həm də təbii resurslara daxili turizm üçün infrastruktur imkan olsa da, burada turizm axınının tam inkişaf etməməsi turistlərə kömək göstərir.

Mövsümlilik faktoru da daxili turizmin inkişafında əsas çağırışlardan biridir. Bəzi bölgələr yalnız bəzi fəsillərdə daha çox turist qəbul edə bilər ki, bu da turizm sektorunun gəlirinin sabitliyinə təsir göstərir. Bu problemin aradan qaldırılması üçün turizm məhsullarının diversifikasiyası və ilin bütün dövrlərində turistlərə köməklik göstərilməsi lazımdır. Qeyd olunan regionların hər biri üçün məqsədyönlü inkişaf strategiyalarının hazırlanması və tətbiqi daxili turizmin balanslı inkişafına səbəb ola bilər. Bu yanaşma həm yerli əhalinin məşğulluğunu artırır, həm də regionların sosial-iqtisadi inkişafı sürətləndirir.

Azərbaycanda daxili turizmin inkişaf dinamikası son onillikdə artım meyilləri ilə əldə edilir. Dövlətin turizm sektoruna xüsusi önəm verməsi, milli proqramların və strategiyaların hazırlanması bu sahənin inkişafına təkan əsas amillərdəndir. Turizm potensialı yüksək olan regionlarda infrastrukturun modernləşdirilməsi, yeni turizm obyektlərinin istifadəsinə verilməsi və marşrutların genişləndirilməsi daxili turizmin stimullaşdırılmasında mühüm rol oynanıb.

Daxili turizmin əsas gücü Azərbaycanın müxtəlif sahələrinin ictimai və mədəni irsə malik olması ilə bağlıdır. Qəbələ, Şəki, Quba, Qusar, Lənkəran, Naftalan kimi rayonlar həm yay, həm də qış mövsümündə yerli turistlər üçün cəlbedici tərəflər hesab olunur. Bu sahələrə

investisiya investisiyaları, mehmanxana və iaşə obyektlərinin artımı, ekoloji və sağlamlıq yönümlü turizmin inkişafı müşahidə olunur.

Bir çox ölkələrdə turizm xidmətlərinin qiymətləri yerli əhali üçün əlçatan deyil və xidmət keyfiyyəti gözləntiləri yüksək deyil. Eyni zamanda, bəzi regionlarda informasiya vasitələri, reklam və tanıtım işlərinin zəifliyi potensial turizm məkanlarının imkanları qədər tanındılmasına mane olur.

Mövsümlük də daxili turizmə təsir göstərən amillərdəndir. Bir çox turizm mərkəzləri yalnız yay və ya qış mövsümündə fəaliyyət göstərir, bu ilin digər ilində turistlərin axınına səbəb olur. Mövsümdən asılı olmayan turizm məhsullarının qurulması bu istifadəki boşluqları doldura bilər.

Rəqəmsallaşmanın turizm sahəsinə hələlik tam inkişaf deyil. Baxmayaraq ki, onlayn bron, rəqəmsal xəritələr və sosial medianın məlumatlandırmasını artırır, bəzi regionlarda bu texnologiyanın tətbiqi zəifdir [2].

Təhlilə əsasən demək olar ki, Azərbaycanda daxili turizmin inkişafı üçün həm təbii resurslar, həm də sosial-iqtisadi baza mövcuddur. Lakin davamlı və səmərəli inkişaf üçün bu potensial kompleks və regionlara uyğunlaşdırılmış yanaşmaların tətbiqi vacibdir. Daxili turizmin inkişafı həm də regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə sıx bağlıdır. Turizm sahəsinə yönəldilmiş investisiyalar yeni iş yerlərinin yaradılmasına, xidmət sektorunun genişlənməsinə və yerli icmaların rifahının artırılmasına səbəb olur. Bu baxımdan, turizmin yalnız iqtisadi deyil, eyni zamanda mədəni faydaları da sosial cəhətdən potensial kəsb edir. Yerli əhalinin turizmə cəlb edilməsi, onların xidmət və satış sahələrində aktiv həm iqtisadi gəlirliliyi artırır, həm də mədəniyyətin yaşamasına imkan yaradır.

Regionlar üzrə təhlillər göstərir ki, dövlət infrastruktur layihələrinə ayrılan vəsaitlər əsasında turizmə daha çox potensiala malik sahələrə yönəldilmişdir. Lakin turizm sahəsində kəşf edilməmiş və tanınmayan bir sıra sahələr hələ də diqqətdən kənarda qalır. Bu turizmin bəzi regionlarda cəmləşməsi və digərlərinin turizm inkişafından geri qalması ilə nəticələnir. Belə disbalansın aradan qaldırılması üçün ölkənin hər bir bölgəsinin spesifik turizm imkanlarının düzgün təhlili və təhlükəsizliyi vacibdir [19]. Daxili turizmin effektiv təşkili üçün əhalinin maarifləndirilməsi də xüsusi xüsusi tədbirlər görülür. Vətəndaşların daxili turizm resursları haqqında məlumatlandırılması, mədəni irsə marağın inkişafı və asudə vaxtın təşkili planat kampaniyaları turistlərin seçimlərinə təsir göstərir. Bu mənada “Öz ölkəni kəşf et” kimi layihələrin davamlı və regionlara spesifik formada həyata keçirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir.

Bütün bu amillər, daxili turizmin inkişafı üçün kompleks tədbirlərdir. Bu tədbirlər yalnız infrastrukturla məhdudlaşmamalı, həm də insan resurslarının inkişafı, təbliğat işləri, texnoloji yeniliklər və yerli icmaların bəzi sahələrini də əhatə etməlidir. Daxili turizm yalnız iqtisadi qazanc deyil, həm də milli-mədəni dəyərlərin qorunması, vətəndaşların vətəni tanıması və sosial həmrəyliyin gücləndirilməsi baxımından əhəmiyyətli sahədir.

Nəticə. Azərbaycanda daxili turizm sektorunun bir sıra problemləri mövcuddur. Bunlara turizmin regionlar üzrə qeyri-bərabər inkişafı, xidmətin keyfiyyətinə bağlı infrastruktur, mövsümlilik və informasiya resursları kimi faktorlar aid edilə bilər. Bununla yanaşı, daxili turizmin iqtisadi, sosial və mədəni inkişafı üçün çoxşaxəli təsiri onu ölkədə prioritet istiqamətə çevirir. Yerli turizm regionların inkişafına təkan verir, yeni iş yerləri yaradır, milli-mədəni irsin qorunmasına və təbliğinə şərait yaradır. Bu baxımdan, daxili turizmin inkişafı yalnız iqtisadi deyil, həm də strateji-sosial məsələ kimi qiymətləndirilməlidir.

Sektorun dayanıqlı inkişafı üçün regional turizm strategiyalarının hazırlanması, rəqəmsal vasitələrin geniş tətbiqi, insan kapitalının inkişafı və yerli icmaların prosesə qurulması prioritetlər əsasında əsas götürülməlidir. Dövlət və özəl sektorun koordinasiyalı fəaliyyəti daxili turizmin həm keyfiyyətli, həm də miqyas baxımından daha yüksək səviyyəyə çatdırılması mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Ramazanov, M. (2017). *İnformasiya sistemləri menecmenti* (Dərslik). Bakı: Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Heydər Əliyev adına Akademiyası. ss-186
2. Əhmədov, M.A., Məhəmmədli, H.M. (2015). *İnformasiya sistemlərinin avtomatlaşdırılmış modelləşdirilməsi və tədqiqi üsulları*. Sumqayıt. ss-137
3. Kərimov, S.Q. (2008). *İnformasiya sistemləri*. Bakı: Elm. ss-637
4. Heydərov, X.M., Mirzəyev, O.H. (2012). *Konstruksiyaları avtomatik layihəetmə sistemləri* (Dərslik). Bakı. ss- 150
5. Əsgərov, T.K. (2022). *Verilənlər bazasının əsasları fənni üzrə laboratoriya işləri* (Dərs vəsaiti). Bakı: Milli Aviasiya Akademiyası. ss-128
6. Sumqayıt Dövlət Texniki Kolleci. (2020). *İnformasiya sistemləri və verilənlər bazası fənnindən mühazirələr*. Sumqayıt: Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. ss-60
7. Kərimov, S.Q., Həbibullayev, S.B. & İbrahimzadə, T. İ. (2009). *İnformatika: Ali məktəblər üçün dərslik* (Yenidən işlənmiş ikinci nəşr). Bakı. ss-435
8. Shendryk, V.V., Boiko, A. (2015). Stages of information system development in the process approach. *Procedia Computer Science*, 77, 77-84.
9. Strohmman, T., Siemon, D., Elshan, E. & Gnewuch, U. (2023, August). *Design principles in information systems research: Trends in construction and formulation*. Paper presented at the Americas Conference on Information Systems (AMCIS), Panama City.
10. Hamad, D. (2016). Logical database design. *International Journal of Computers & Technology*, 15(12), 7329-7332.
11. Haidiner, R. (2024). *Logical design documentation - A comprehensive guide for database development*.
12. Deng, T. (2024). The application of database systems in information management. *Applied and Computational Engineering*, 40(1), 33-42.

13. Abdullah, M.S., Kimble, C., Benest, I.D. & Paige, R. F. (2006, March). Knowledge-based systems – A re-evaluation. *Journal of Knowledge Management*, 10(3), 127-142.
14. Lawrynowicz, A. (2024). *A knowledge engineering primer*. Poznan University of Technology, Poland.ss-32
15. Ogheneovo, E., Nlerum, P. (2020). Knowledge representation in artificial intelligence and expert systems using inference rule. *International Journal of Engineering Research*, 11(4), 1886-1900.
16. Pushpa, Ch.M., Lakshmi, K.V.M.U., Swapna, P. & Vinutha, G. (2024). Design and development of database and its effective implementation. *International Journal of Scientific Research in Computer Science Engineering and Information Technology*, 10(3), 586-589.
17. Santello, V. (2021). *Netflix system design and software architecture*. Paper presented at the Cloud Computing Seminar, Università Ca' Foscari Venezia. Ss-18
18. Cong, J. (2024). Scheduling and physical design. *Proceedings of the 2024 International Symposium on Physical Design (ISPD '24)*, 219-22
19. https://az.wikibooks.org/wiki/Bilikl%C9%99r_bazas%C4%B1/Bilikl%C9%99rin_t%C9%99svir_modeli
20. <https://masterstart.com/blog/courses/stages-of-a-systems-development-life-cycle/>

ANALYSIS AND EVALUATION OF THE CURRENT STATE OF DOMESTIC TOURISM IN AZERBAIJAN

A.G. Mammadly

Azerbaijan University, Ceyhun Hajibeyli, 71, Baku, Azerbaijan

Abstract. In recent years, the development of social tourism in Azerbaijan has played a significant role in the economic and social spheres. Government support, infrastructure renewal, and the strengthening of the tourism potential in various regions have created favorable conditions for the growth of domestic tourism. This study identifies the current state of tourism activities in the country and examines the main tourism routes, service quality, the issue of seasonality and tourist behavior patterns. The findings reveal that although a dynamic development strategy exists in the domestic tourism market, there is still a need for improvement in pricing policy, service standards, and promotional efforts. At the same time, a proper assessment of the specific tourism potential of regions and greater involvement of the local population in tourism activities can contribute to the sustainable development of this sector.

Keywords: Domestic tourism, tourism infrastructure, tourism policy, socio-economic development, tourism services, tourism routes, tourism strategy.